

כשעוצמה הופכת למלכודת: מבט מבני על מסלולה האסטרטגי של ישראל

מיק דייוויס¹ | 16 באוגוסט, 2026

מאמר זה מיישם את התזה של פול קנדי בדבר מתיחת יתר אימפריאלית כמסגרת מבנית לבחינת מסלולה האסטרטגי של ישראל בשנת 2026. לא נטען כי ישראל היא אימפריה, ואף לא כי שקיעתה קבועה מראש. במקום זאת, נטען כי המנגנון שזיהה קנדי – נטייתן של מחויבויות אסטרטגיות לחרוג בהיקפן מן הבסיס היצרני הנדרש למימון, בשילוב חוסר יכולתן הפוליטית של קואליציות שלטוניות לחלק מחדש את הנטל בטרם נסגר חלון ההזדמנויות לתיקון – פועל בכל קנה מידה; וכי סימניו המבניים המוקדמים כבר ניכרים בנתונים הישראליים.

הניתוח מתרכז בבחינת שלושה מקרים היסטוריים – ספרד ההבסבורגית, דרום אפריקה של משטר האפרטהייד וברית המועצות בשנותיה האחרונות – ומשווה ביניהם על פי שבעה ממדים מבניים, כאשר מכל מקרה נגזרת משמעות שונה עבור ישראל. לאחר מכן נבחנים בפירוט המדדים הישראליים, תוך התמקדות מיוחדת בהצטמצמותם המקבילה של הבסיס היצרני ושל ההון הפוליטי בקרב בעלות ברית כפי שהיא מתועדת בסקרי דעת קהל עדכניים וכן בהעברת הנטל האסטרטגי ממאזן החוץ אל המאזן הפנימי.

הטענה המרכזית היא כי המשתנה המכריע, מבחינה אנליטית ומוסרית כאחד, אינו העוצמה כשלעצמה אלא יכולת הקיום שלה; וכי השאלה המרכזית הניצבת בפני האסטרטגיה הישראלית היא האם ההתאמה מחדש תתבצע מרצון ומתוך עמדת כוח, או תיכפה בעקבות משבר ובתנאים שישראל לא תוכל עוד לשלוט בהם.

1. השאלה

הרגע המסוכן ביותר עבור כל מפעל אסטרטגי אינו זה שבו הוא חלש, אלא דווקא הרגע שבו הוא חזק ומזהה בטעות את עוצמתו עם ביטחונו. הנחה זו היא נקודת המוצא האנליטית של מאמר זה. המאמר נוטל מסגרת אחת, מבוססת היטב, מן ההיסטוריוגרפיה של שקיעת מעצמות – התזה של קנדי (1987) בדבר מתיחת יתר אימפריאלית – מצמצם אותה לליבתה המבנית, וטוען כי ליבה זו מאירה את המצוקה האסטרטגית שבה מצויה מדינת ישראל בשנת 2026.

הטענה צנועה בניסוחה אך כבדת משקל בהשלכותיה. אין היא גורסת כי ישראל היא אימפריה – מובן מאליו שאין הדבר כך. כן אין היא קובעת כי השקיעה היא בלתי נמנעת; מלוא כובד משקלו המוסרי של הטיעון נשען דווקא על היותו תלוי נסיבות. הטענה היא, לעומת זאת, כי תסמונת מבנית מוכרת – שחזרה והופיעה במקרים שהמסגרת כלל לא נועדה

¹ סר מיק דייוויס (Sir Mick Davis), חבר דירקטוריון המכון למחקרי ביטחון לאומי, מכהן בעת הזאת כיושב ראש וכמנהל כללי של Vision Blue Resources (VBR). כמו כן, סר דייוויס מכהן כיושב ראש MacSteel, תאגיד סחר והובלה ימית כלל-עולמי, וחבר בוועדה המייעצת של Brookings International. דייוויס שימש בעבר כגזבר וכמנכ"ל מפלגת השמרנים בבריטניה, וכיהן כנשיא מועצת החברים ויושב ראש חבר הנאמנים של מועצת המנהיגות היהודית בבריטניה, ויושב ראש ועדת ראש הממשלה הבריטי בנושא השואה.

להסביר – ניכרת כיום בנתונים הישראליים. יתרה מזאת, דרך הפעולה האחראית מבחינה אנליטית היא להצביע עליה בשלב מוקדם, כל עוד תיקון מרצון עדיין אפשרי.

תחילה מוצגות המסגרת ומגבלותיה (סעיף 2), מוגדרת שיטת השוואה (סעיף 3), נבחנים שלושה מקרים היסטוריים ומכל אחד מהם נגזרת משמעות ייחודית עבור ישראל (סעיף 4), מנותחים בפירוט המדדים הישראליים לאור ההשוואה הזאת (סעיף 5) ולבסוף נדונים התנאים הנדרשים לחישוב מסלול מחדש (סעיפים 6 ו-7).

2. המסגרת ומגבלותיה

הטיעון שהציג קנדי בספרו "עלייתן ונפילתן של המעצמות הגדולות" (Kennedy, 1987) מפורש לעיתים בטעות כדטרמיניזם כלכלי. ואולם, אין מדובר בטיעון כלכלי צר ואף לא בטיעון דטרמיניסטי, אלא במסגרת מבנית הנשענת על שלוש הנחות יסוד. ראשית, עוצמה צבאית ואסטרטגית נשענת בטווח הארוך על יסודות כלכליים: היכולת לקיים כוח צבאי, בריתות ומחויבויות עתידיות תלויה בסופו של דבר בבסיס היצרני שממנו הן ממומנות. שנית, ככל שמדינה צוברת מחויבויות – שכל אחת מהן מתקבלת בשוליים משום שהיא נראית באותה עת הכרחית ובתמימון – עלותן המצטברת נוטה להאמיר מהר יותר מן הבסיס. קנדי כינה את הפער הנוצר בין המחויבויות למשאבים "מתיחת יתר אימפריאליזם". שלישית, המערכות הפוליטיות של מעצמות הנתונות ללחץ נטות לאבד, בהדרגה, תחילה את היכולת לזהות את מתיחת היתר ולאחר מכן את היכולת לפעול לנוכח ההכרה בה: קבוצות מיוחסות מתנגדות לחלוקה מחדש של הנטל, קהילות אסטרטגיות ממשיכות לחשוב במונחים של תקופה קודמת, ובעלות ברית מתחילות להתרחק. כשחוסר האיזון נעשה בלתי-ניתן להכחשה, מרחב האפשרויות לתיקון מרצון – או לתיקון מרצון במחיר שניתן לשאתו – לעיתים קרובות כבר נסגר.

שרשרת הסיביות תמציתית: המחויבויות חורגות מן הבסיס; הלחץ הפיסקלי גובר; תזרימי משאבים חיצוניים נעשים בלתי אמינים או מותנים; כושר האשראי נשחק; ההון והאמון מתערערים; ולבסוף אובדת האוטונומיה האסטרטגית, בהדרגה או בעקבות משבר. מבחינה אמפירית, השקיעה הנובעת מכך היא פחות שאלה של רצון ויותר שאלה של חשבון.

ראוי למקם בקצרה את התזה הזאת בהקשר לוויכוח שעוררה, שכן הוא יותר מחדד מאשר מחליש את יישומה הנוכחי. טענתו המרכזית של קנדי הייתה שגם ארצות הברית תידרש בסופו של דבר להתמודד עם הפער בין מחויבויותיה לבין הבסיס שעליו הן נשענות – לא בשל כשל מוסרי כלשהו, אלא בשל חוקיות מבנית: הנטל הכרוך בעליונות גלובלית נוטה לגדול גם כאשר משקלה הכלכלי היחסי של המעצמה ההגמונית מצטמצם לעומת יצרניות חדשות הצומחות בקצב מהיר יותר. בשנות התשעים חלקו על טענה זו חוקרים שראו ב"רגע החד-קוטבי" – התקופה שלאחר קריסת ברית המועצות, שבה ניצבה ארצות הברית כמעצמת-העל היחידה – הוכחה לכך שמעצמה דומיננטית דיה יכולה לחמוק מן החשבון הזה ללא הגבלת זמן. העשורים שחלפו מאז לא איששו את הגרסה החזקה ביותר של אופטימיות זו. להפך, הם החזירו את הדיון אל האינטואיציה המבנית של קנדי: עליונות עשויה לדחות את שלב ההכרעה, אך אינה מבטלת אותו. למעשה, מרחב הנשימה שהעניק הרגע החד-קוטבי עשוי כיום להצטמצם ולא להתרחב: עלייתה של סין כמתחרה שוות-ערך, ובטווח הארוך יותר גם הפוטנציאל של הודו, מחזירים לתמונה בדיוק את דינמיקת ההידרדרות היחסית שתיאר קנדי. לפיכך, ייתכן שההכרעה שחזה תגיע לא מאוחר, אלא מוקדם מכפי שסברו האופטימיסטים של שנות התשעים. כך משתמש המאמר במסגרת זו: לא כנבואת קריסה, אלא כדיסציפלינה לקריאת היחס בין המחויבויות לבין הבסיס בטרם יחס זה יכפה את משמעותו מעצמו.

יש לעמוד גם על מגבלות המסגרת, שכן הן נוגעות במישרין ליישומה כאן. היא זכתה לביקורת כדטרמיניסטית יתר על המידה, משום שמעצמות מסוגלות להתאושש; בריטניה עשתה זאת במידה מסוימת לאחר 1945. עוד נטען כי היא ממעיטה בחשיבותה של פעולה אנושית, שכן מנהיגים מקבלים החלטות והחלטה יכולה לשבש את המנגנון בכל שלב; וכן הייתה ביקורת על כך שהיא מציגה כבלתי נמנע תהליך שהוא למעשה תלוי נסיבות. ביקורות אלה הוגנות ומתקבלות כאן. עם זאת, אין הן מבטלות את החוקיות המבנית שקנדי זיהה: מרגע שנפער הפער, הוא נוטה, בדינמיקה פוליטית רגילה, להתרחב ולא להצטמצם.

משום כך חלות על מאמר זה שתי הסתייגויות. הראשונה נוגעת להיקף: ישראל אינה מעצמה גדולה במובן האירופי-אימפריאלי, וההשוואות שיוצגו להלן הן מבניות ולא נסיבתיות. השאלה אינה האם הנסיבות דומות זו לזו, אלא האם המנגנון פועל. ההסתייגות השנייה היא אפיסטמית: המאמר אינו מציע שיטה לניבוי המועד שבו תתרחש נקודת מפנה, אלא רק טוען כי התנאים המבניים המקדימים אותה כבר ניכרים; וכי פרק הזמן שבין ההכרה לבין מצב בלתי-הפיך עלול להיות קצר בהרבה מכפי שסבורים אלה הכבולים להנחות המקובלות.

3. מסגרת השוואתית: שבעה ממדים

כדי לעבור ממטפורה לניתוח, מושוים המקרים על פי שבעה ממדים מבניים, שנגזרו מן המנגנון של קנדי. אין מדובר בסולם ניקוד, אלא בעדשה אנליטית שנועדה להפוך את ההשוואה לשיטתית ולא להתרשמותית:

- (1) **תלות במשאבים חיצוניים** – הסתמכות על תזרים משאבים חיצוני ומידת אמינותו או התנייתו;
 - (2) **מעמדות מיוחסים או פטורים** – קבוצות המבודדות מבחינה מבנית מן הנטל הפיסקלי או הצבאי המוטל על שאר האוכלוסייה;
 - (3) **התכווצות הבסיס היצרני** – הצטמצמות, מסיבות דמוגרפיות או מדיניות, של האוכלוסייה הפעילה מבחינה כלכלית;
 - (4) **מחויבות רביזרית** – התחייבויות מקבילות המתקרבות ליכולת נשיאת הנטל בת־הקיימא או חורגות ממנה;
 - (5) **חוסר יכולת פוליטית לבצע רפורמה** – אי־יכולתה של הקואליציה השלטת לחלק מחדש את הנטל; (6) **טריגר פיננסי** – הרגע שבו לחץ סמוי הופך למשבר פעיל;
 - (7) **מהירות המפנה** – פרק הזמן שבין הופעת סימני הלחץ הגלויים לבין שקיעה בלתי הפיכה.
- טבלה 1 מסכמת את ההשוואה. העמודה העוסקת בישראל מציגה קריאה מבנית של המדדים הנוכחיים, ולא תחזית.

טבלה 1. סינדרום מבני משווה בארבעה מקרי מבחן.				
ממד	ספרד ההבסבורגית (1580-1640)	דרום אפריקה בעידן האפרטהייד (1960-1990)	ברית המועצות בשלביה האחרונים (1979-1991)	ישראל (2026)
תלות במשאב חיצוני	כסף דרום אמריקאי (פוטוסי); תנודת, ולבסוף בלתי אמין	הון זר וקווי אשראי	רנטת יצוא הנפט; קרסה בשנים 1985-1986	סיוע צבאי אמריקאי; הותנה לראשונה מאז 1973
מעמדות מיוחסים / פטורים	האצולה והכנסייה היו במידה רבה פטורות ממש	המיעוט הלבן נשא בנשק אך התנגד לרפורמה	הנומנקלטורה; מבנה זכויות-יתר נוקשה	פטור החרדים משירות צבאי; שיעור השתתפות נמוך בכוח העבודה
כיווץ הבסיס היצרני	גירוש היהודים (1492) והמוריסקוס (1609-1614)	האצת ההגירה הלבנה החל מ-1976	כלכלה קופאת ומוקצית בצורה שגויה	הגירה שלילית נטו המוטה לעבר קבוצת הגיל היצרנית; גיוס מילואים המוני השולל כוח עבודה בגיל העבודה
מעורבות רב-חזיתית	המלחמה ההולנדית, הצרפתית ומלחמת שלושים השנים	דיכוי פנימי ומלחמות אזרחיות	אפגניסטן ותחרות גלובלית	עזה, לבנון, הגדה המערבית, ציר איראן, זירה ימית
אי-יכולת פוליטית לרפורמה	איחוד הנשק (1624) נכשל; מרידות ב-1640	התנגדות לרפורמה עד שהמשבר כפה אותה	נוקשות אידאולוגית עד שהיה מאוחר מדי	יציבות הקואליציה תלויה בפטורים לחרדים ובתמיכה בשאיפות המתנחלים בגדה המערבית, תוך התנערות מכל רעיון של מדינה פלסטינית
טריגר פיננסי	ארבע חדלויות פירעון ריבניות תוך 40 שנה	אוגוסט 1985: הבנקים מסרבים לגלגל הלוואות; בריחת הון	קריסת מחירי הנפט מסירה את משענת התמיכה	חמש פעולות הורדת דירוג (שישה מדרגים) על ידי כל שלוש הסוכנויות (2024)
מהירות נקודת המפנה	הידרדרות איטית על פני עשורים רבים	מהירה ברגע שהתפיסה הציבורית תורגמה להשלכות	כשש שנים מהרפורמה ועד הפירוק	שאלה פתוחה; התנאים המקדימים ניכרים

הקריאה ההשוואתית ממחישה את המבנה, פירוט המקרים שיובאו להלן מעניק לו תוכן ממשי, והמדדים הישראליים הנדונים בסעיף 5 מספקים את התמונה העכשווית – ובכלל זה, בסעיף 5.1, את הממד שבו חל השינוי החד ביותר.

4. שלושה מקרי מבחן והשלכותיהם על ישראל

4.1 ספרד ההבסבורגית: אפקט ההרדמה של משאב חיצוני

בסוף המאה השש־עשרה, לאחר שמעמדה התחזק בעקבות סיפוח פורטוגל ב-1580, הייתה ספרד המעצמה המובילה בעולם. אוצרה הזון בזרם אדיר של כסף ממכרות פוטוסי שבדרום אמריקה, בשטחה של בולביה של ימינו. אך בתוך שני

דורות הגיעה ספרד ארבע פעמים לחדלות פירעון על התחייבויותיה הריבוניות – בשנים 1557, 1560, 1575 ו-1596 – ונכנסה לתהליך שקיעה שממנו לא התאוששה עוד.

המכאניזם של תהליך זה ניכר בכל אחד מן הממדים, והפרטים ההיסטוריים שלו חשובים משום שהם החושפים אותו. הכסף לא נשמר בכספות ספרדיות כדי לממן את עוצמתה של ספרד; במסגרת הסכמי ה-asientos, הוא שועבד מראש, לעיתים שנים קדימה, לבנקאים מגנואה שהעמידו את המזומנים שאפשרו את הנעת הצבאות בפלנדריה. למעשה, הכתר הספרדי ניכה את מטילי הכסף של המחר כדי לממן את מלחמות ההווה, כך שכל צי שהגיע מן המושבות כבר היה משועבד. המחויבויות התרבו במספר כמה זירות – ובהן המרד ההולנדי, המלחמה בצרפת ומלחמת שלושים השנים – בקצב שעלה על יכולתה של ספרד לממן. המעמדות המיוחסים ביותר, האצולה והכנסייה, היו פטורים ברובם מן המסים שמימנו מלחמות אלה, ולכן הנטל נפל על קסטיליה ועל האוכלוסייה היצרנית שהייתה הכי פחות מסוגלת לשאתו. בסיס זה עצמו נשחק בעקבות גירוש היהודים ולאחר מכן המוריסקוס, כאשר המדינה למעשה קטעה את עורקי המסחר והמלאכה שלה בשם הטוהר האידיאולוגי. כאשר הגיעה לבסוף הרפורמה, בדמות "איחוד הנשק" של הרוזן-דוכס אוליבארס מ-1624 – ניסיון לחלק באופן רציונלי יותר את הנטל הצבאי בין חלקי הממלכה – המערכת הפוליטית לא הייתה מסוגלת להוציאה לפועל, והמהלך סייע להצית את המרידות של 1640.

הלך האנליטי הוא שהכסף לא היה עוצמה; הוא היה חומר הרדמה. תזרים משאבים חיצוני, המסיר מן המדינה את המשמעת הכרוכה באיזון חשבונותיה, מאפשר לה לדחות במשך עשרות שנים רגע הכרעה שאי אפשר לדחותו לעד. כפי שהראו דרייכלמן ופוט' (2014) במחקרם על אודות ההיסטוריה הפיסקלית של התקופה, חדלות הפירעון המבנית הייתה גלויה בחשבונות זמן רב לפני שהוכרה בזירה הפוליטית.

המשמעות לישראל. הכסף הספרדי הוא המקבילה המבנית לתמיכה אסטרטגית חיצונית, ובמובן רחב יותר – למאגר האהדה מצד בעלות ברית שעליו נשענת בחלקה המדיניות הישראלית. משאב כזה הוא נכס אסטרטגי רק כל עוד אינו משמש תחליף למשמעת פיסקלית ופוליטית עצמית. ההתניה הראשונה של הסיוע האמריקאי לראשונה מאז 1973 – שהייתה אספקת הפצצות הכבדות במאי 2024 – על רקע נטל ביטחוני הממומן יותר ויותר באמצעות הלוואות ולא באמצעות הרחבת בסיס המס, אינה צריכה להיקרא כטרדה חולפת אלא כסימן מוקדם לדפוס הספרדי: הרגע שבו המשאב החיצוני חדל להיות בלתי-מותנה הוא הרגע שבו מתחיל להתקרב רגע ההכרעה שנדחה.

החשש מתחדד לנוכח דבריו של סגן נשיא ארצות הברית ג'יי.די. ואנס ב-18 ביוני 2026, שיצא בחריפות נגד מבקרי הסכם הפסקת האש עם איראן בממשלת ישראל. ואנס ציין כי הנשיא דונלד טראמפ הוא בעל הברית היחיד שנותר לישראל בעולם – נזיפה חריפה שכללה התייחסות למיליארדי הדולרים של סיוע ביטחוני שישראל מקבלת מארצות הברית.

4.2 דרום אפריקה בתקופת האפרטהייד: מהירות הפיכתו של הלך רוח למציאות ממשית

מקרה זה נדון בזהירות מיוחדת, לנוכח היותה של דרום אפריקה ארץ הולדתו וילדותו של המחבר. במשך כעשרים וחמש שנה לאחר טבח שארפווייל ב-1960, נמשכה ההוקעה הבינלאומית של משטר האפרטהייד, אך במונחים מעשיים היא נותרה חסרת השפעה. המשטר התרגל לביקורת; המיעוט המיוחס, שנשא בנטל הצבאי והפיסקלי, שכנע את עצמו כי הסערה תחלוף.

חשוב לדייק בשאלה מדוע הסערה לא חלפה, שכן רצף האירועים הוא הוא הלקח. מרד סווטו ב-1976 היה נקודת המפנה שבה התקוממות פנימית זכתה לתשומת לב בינלאומית מתמשכת. מאותה שנה החלה הגירת הלבנים להתגבר, כאשר המיעוט היצרני החל למעשה להצביע ברגליו עשור לפני פרוץ המשבר. בראשית שנות השמונים, תנועת החרם על השקעות צברה תנופה באוניברסיטאות, בקרנות הפנסיה וברשויות המקומיות במערב. במשך שנים היא נראתה כרעש רקע – עניין של שלטים וצעדי סטודנטים – והמשטר התייחס אליה בהתאם. במקביל, נטל הביטחון עלה בהדרגה מכ-2 אחוזים מן התוצר ב-1965 לכ-4.4 אחוזים ב-1985, ככל שהמדינה הגבירה את המיליטריזציה מבית וניהלה לחימה מעבר לגבולותיה.

ואז, באוגוסט 1985, נכנס לפעולה המנגנון שמחאות הרחוב בנו בהדרגה: בנק צ'ייס מנהטן, שהעריך כי הסיכון הפוליטי אינו מצדיק עוד את התשואה, סירב לחדש את ההלוואות קצרות הטווח שהעמיד למדינה. בתוך ימים הלכו בעקבותיו בנקים נוספים. מה שהיה במשך שנים ויכוח מוסרי איטי הפך כמעט בן-לילה למשבר פיננסי מהיר: מטבע הראנד איבד שליש מערכו, הוכרזה הקפאת חובות, ונפתחה הדרך למעבר הפוליטי המוסכם שהוכרז ב-1990.

המאפיין המכריע מבחינה אנליטית אינו הממד המוסרי, אף שבסופו של דבר היה גם הוא מכריע, אלא המהירות. הלך רוח ציבורי עשוי להישאר רדום במשך דור שלם, ואז להפוך בתוך יום אחד לתוצאה ממשית. כאשר שינוי זה מתרחש, הוא עובר דרך המערכת הבנקאית, לא דרך אולמות הדיונים. ההתאמה מחדש שביצעה לבסוף דרום אפריקה הייתה כרוכה במחיר כבד, אך מחיר זה היה נמוך במידה ניכרת מזה שהיה נגבה בחלופה הכפויה, אילו חלון ההזדמנויות היה נסגר.

המשמעות לישראל. האזהרה הרלוונטית נוגעת לקשר שבין מוניטין להון. חשיפתה של ישראל נובעת מהשתלבות העמוקה בשוקי ההון הגלובליים ומהישענותה על מגזר טכנולוגיה הרגיש במיוחד לעלות ההון ולעמדתם של משקיעים ושותפים זרים. המקרה הדרום-אפריקאי ממחיש כי הלך רוח שלילי עשוי להימשך במשך שנים כרטוריקה בלבד, ואז, עם חצייתו של סף בלתי-צפוי להפוך באחת לעובדה פיננסית; וכי הסף עצמו אינו נראה לעין עד לאחר שנחצה. הורדות דירוג האשראי של ישראל ב-2024 S&P Global Ratings; Moody's Ratings; Fitch Ratings) הן בדיוק מסוג האותות שבמקרה הדרום-אפריקאי קדמו להפיכת הלך הרוח לתוצאה ממשית. המסקנה הזהירה אינה שאפשר להישען על הטענה כי "הביקורת הייתה שם מאז ומתמיד", אלא שיש להכיר בכך שדווקא את פרק הזמן שבין הביקורת לבין השלכותיה אי אפשר לחזות.

4.3 ברית המועצות בשנותיה האחרונות: חלון הזדמנויות מקוצר והנהגה שלא ידעה

נטל ביטחוני שהוערך ב-15 עד 20 אחוזים מן התוצר נשען על כלכלה קפואה שסבלה מהקצאת משאבים לקויה ומומן באמצעות הכנסות מיצוא נפט, היה בר-קיימא רק כל עוד הכנסות אלה נשמרו (Åslund, 2007; Rosefielde, 1982). כאשר מחירי הנפט קרסו בשנים 1985–1986, נשמט הבסיס שעליו נשענה המערכת. המאפיין הבולט אינו עצם נפילתה של ברית המועצות, אלא מהירות קריסתה מרגע שהפער המבני הוכר לבסוף: כשש שנים בלבד חלפו בין הרפורמות הראשונות שהנהיג גורבצ'וב לבין התפרקותה ב-1991. הקשיחות האידיאולוגית חסמה במשך שנים את יכולת ההסתגלות; וכאשר זו הגיעה לבסוף, היא לא לבשה צורה של התאמה הדרגתית אלא של קריסה.

אולם המאפיין המטריד ביותר במקרה הסובייטי הוא דווקא זה שמוזכר לעיתים רחוקות ביותר, והוא ראוי לעמוד במרכז המאמר ולא בשוליו. ההנהגה הסובייטית לא ידעה מהו היקפו האמיתי של הנטל שהיא עצמה נשאה. מערכת התכנון לא ייצרה חשבונות לאומיים שקופים; תקציבי הביטחון היו מסווגים ברמה הגבוהה ביותר, והוצאות צבאיות רבות הוטמעו בסעיפים אזוריים לכאורה של התוכנית. הפוליטיביו לא היה יכול לקרוא בספריו שלו את המצוקה שבה הייתה המערכת נתונה, משום שהספרים נבנו כך שאי אפשר יהיה לזהותה. זהו כשל שונה וחמור יותר מסירוב לפעול על סמך אבחון קיים. זהו הכשל המקדים של מערכת שאינה מסוגלת מבחינה מבנית לייצר את האבחון מלכתחילה, ושל מערכת שבה המידע מתעוות בדרכו כלפי מעלה משום שאיש בתוכה אינו מתוגמל על העברת נתונים בלתי-נוחים. משום כך, נקודת המפנה בין "בעיות חמורות המחייבות רפורמה" לבין "קריסה שאינה ניתנת לשליטה פוליטית" לא הייתה נראית מתוך המערכת בעת שהתקרבה. חלון ההזדמנויות להתאמה הדרגתית נסגר עוד בטרם הובנה קריסתו.

המשמעות לישראל. הלקח הסובייטי המדויק אינו שישאל עומדת לקרוס; מסקנה כזאת תהיה שימוש מופרז באנלוגיה. אלא, הלקח נוגע לכלכלה הפוליטית של הזיהוי, והוא פועל בשתי רמות. הסכנה השטחית יותר היא שהקהילה האסטרטגית בישראל מזהה את הלחץ, אך אינה מסוגלת לתרגם הכרה זו לפעולה פוליטית במסגרת קואליציה ששרידותה תלויה דווקא בהסדרים המייצרים אותו: אבחון מדויק הכלוא מאחורי מערכת פוליטית מקובעת. הסכנה העמוקה יותר – והסובייטית באמת – היא, שהאבחון כלל לא יתגבש: שקואליציה שהישרדותה תלויה בכך שמחירן של מחויבויות מסוימות לא יחושב במלואו – כגון הפטורים משירות, העלויות הנלוות למפעל ההתנחלויות וגיוס המילואים שאינו מוגבל בזמן – תסדר, בדומה למערכת הסובייטית, את חשבונותיה כך שהנטל האמיתי לעולם לא ירוכז במקום אחד כך שמקבל החלטות ייאלץ להביט בו.

הכשל הראשון הוא כשל של אומץ. השני הוא כשל של ראייה. משום כך, חלון ההזדמנויות לתיקון עלול להיות קצר יותר, ולהיסגר בפתאומיות רבה יותר מכפי שמנהיגים מכהנים נוטים להניח; שכן מערכת אינה יכולה לתקן בזמן בעיה שהיא תוכננה לא לזהות.

4.4 המשותף למקרי המבחן

בקריאה משולבת, שלושת מקרי המבחן חושפים היגיון מבני אחד, המשתקף בשלוש עדשות שונות. ספרד ממחישה את כוח הפיתוי של משאב חיצוני ושל אליטות הפטורות מן הנטל; דרום אפריקה – את המהירות שבה הלך רוח רדום הופך

למשבר ממשי; וברית המועצות – את התקצרותו של חלון ההזדמנויות לתיקון בשל קשיחות פוליטית, ואת הסכנה המוקדמת יותר הטמונה במערכת שאינה מסוגלת לקרוא את נתוניה שלה.

הטענה המאחדת, העולה בקנה אחד עם קנדי (1987), היא שהתאמה מחדש, מדורגת ומרצון, תמיד אפשרית במחיר נמוך יותר מן החלופה – עד שחלון ההזדמנויות נסגר. ספרד לא הסתגלה מרצון ואיבדה אימפריה; דרום אפריקה הסתגלה באופן חלקי ומאוחר, לאחר הידרדרות ניכרת; וברית המועצות ניסתה להסתגל מאוחר מדי ואיבדה את המדינה עצמה. מחיר העיכוב עולה בהתמדה.

4.5 המאגר המתכלה: ההון הפוליטי בקרב בעלות ברית ותמונת הסקרים

בטרם נעבור לבחינה מפורטת של המדדים הישראליים, ראוי להידרש בנפרד ובשלב מוקדם לממד אחד המשותף לשלושת מקרי המבחן, שכן הוא המקבילה המבנית, בצורתה העכשווית ביותר, למטילי הכסף של ספרד ולהכנסות הנפט של ברית המועצות: מאגר האהדה הפוליטית בקרב בעלות ברית, שעליו נשען בחלקו מעמדה האסטרטגי של ישראל. בכל אחד מן המקרים ההיסטוריים נשחק המשען החיצוני בהדרגה, תחילה ברמת הלכי הרוח, זמן רב לפני שהשחיקה התגלמה בעובדות ממשיות, דוגמת הפסקת אשראי או אובדן הכנסות. במקרה של ישראל, שחיקה זו כבר ניתנת למדידה, והיא בולטת במיוחד בארצות הברית – בעלת הברית היחידה שעמדתה משפיעה על תמחור החוב של ישראל, מספקת לה אמצעי לחימה ומעניקה גיבוי למעמדה.

מגמת הנתונים שפורסמו חד־משמעית, והממצא העדכני ביותר הוא גם המדאיג ביותר. בסקר האחרון של מרכז המחקר Pew, שנערך בין 23 ל-29 במארס 2026 בקרב 3,507 מבוגרים בארצות הברית ופורסם ב-7 באפריל 2026, 60 אחוזים מן האמריקאים מחזיקים כיום בדעה שלילית על ישראל, מהם 28 אחוזים בדעה "שלילית מאוד", לעומת 37 אחוזים בלבד המחזיקים בדעה חיובית (Pew Research Center, 2026). שיעור זה, 60 אחוזים, עלה מ-53 אחוזים באביב 2025 ומ-42 אחוזים ב־2022 – הידרדרות של 18 נקודות אחוז בתוך ארבע שנים. במקביל, שיעור בעלי הדעה ה"שלילית מאוד" כמעט שולש באותה תקופה, מ-10 אחוזים ל-19 אחוזים ולאחר מכן ל-28 אחוזים (Pew Research Center, 2026).

הפער המפלגתי חד: בקרב דמוקרטים ועצמאים הנוטים לדמוקרטים הגיע שיעור המחזיקים בדעה שלילית על ישראל ל-80 אחוזים, לעומת 69 אחוזים שנה קודם לכן ו-53 אחוזים ב־2022; בקרב רפובליקנים ומצביעים הנוטים לרפובליקנים השיעור עדיין נמוך יותר ועומד על 41 אחוזים (Pew Research Center, 2026). במקביל קרס גם האמון בראש הממשלה בנימין נתניהו: 59 אחוזים מן האמריקאים מביעים כיום אמון מועט בו או אינם נותנים בו אמון כלל – עלייה של כמעט 20 נקודות אחוז מאז 2023 – ובקרב הדמוקרטים מגיע שיעור זה ל-76 אחוזים (Pew Research Center, 2026).

אולם הממצא המשמעותי ביותר הוא בין־דורי, והוא חדש. כפי שמרכז Pew עצמו מציג את הנתונים, "בשתי המפלגות, רוב המבוגרים מתחת לגיל 50 מעריכים כיום את ישראל ואת נתניהו באופן שלילי" (Center, 2026). Pew Research השחיקה אינה מוגבלת עוד לשמאל הדמוקרטי: 57 אחוזים מן הרפובליקנים בני 18–49 מחזיקים כיום בדעה שלילית על ישראל, לעומת 50 אחוזים בלבד שנה קודם לכן, בעוד שבקרב רפובליקנים בני 50 ומעלה עדיין קיים רוב המחזיק בדעה חיובית. בקרב דמוקרטים מתחת לגיל 50, 47 אחוזים מחזיקים בדעה "שלילית מאוד", לעומת 39 אחוזים בקרב דמוקרטים מבוגרים יותר (Pew Research Center, 2026).

דווקא השינוי הבין־דורי וחוצה־המפלגות הזה מחדד את האזהרה שהשמיע סגן הנשיא ואנס ב־18 ביוני 2026, ולפיה על ישראל להימנע מ"לתקוף את בעלת הברית החזקה היחידה" שנתנה לה, וכי שני שלישים מאמצעי ההגנה המגינים עליה "יוצרו בידיים אמריקאיות ומומנו מכספי משלם המיסים האמריקאי" (Reuters, 2026). ניכר כי הבסיס הפוליטי שתמך בסיוע זה במשך חצי מאה מצטמצם כעת, ובמהירות הרבה ביותר בקרב בני הדור הצעיר בשתי המפלגות – אלה שירכיבו את ציבור הבוחרים האמריקאי בעשורים הבאים.

לשני מאפיינים של נתונים אלה יש חשיבות מבנית, לא רק פוליטית. ראשית, הירידה בתמיכה כבר אינה מרוכזת במקומות שבהם התמיכה בישראל הייתה מלכתחילה החלשה ביותר; היא חוצה כיום את קו השסע המפלגתי, ובאופן מכריע גם את החלוקה הבין־דורית בתוך שתי המפלגות. לפיכך, מה שנשחק אינו קהל שולי, אלא הקונצנזוס החוצה מפלגות ודורות, שבעבר העניק לתמיכה האמריקאית אופי כמעט בלתי־מותנה. קווי המגמה מצביעים אפוא לאורך זמן על כיוון אחד, ולא על חזרה למצב הקודם.

שנית, אותם נתונים המתעדים את הירידה באהדה לישראל מתעדים גם תמיכה עקבית – ובמקומות מסוימים אף תמיכה רוב – דווקא בכלי שהפוליטיקה הפנימית בישראל זנחה: הסדר שיפתח אופק מדיני אמין לפלסטינים. הנתונים מצביעים אפוא, כבר בשלב מוקדם זה של הטיעון, על הפרדוקס שידון בסעיף 7: האהדה לישראל נשחקת, ובמהירות הרבה ביותר בקרב צעירים בשתי המפלגות, אך הדרך להשבתה היא בדיוק זו שהמערכת הפוליטית בישראל חסמה.

כדי לבחון את המנגנון העומד בבסיס הנתונים הללו, הזמין המחבר סקר ייעודי וניתוח קונג'וינט של דעת הקהל בארצות הברית (סקר שהוזמן על ידי המחבר, 2026), שהתמקדו במיוחד בקבוצה ה"ניתנת להשבה": אמריקאים שיחסם לישראל הורע במהלך השנה שקדמה לסקר, אך הם עדיין פתוחים לשינוי עמדתם. התוצאה מוצגת כאן כמדד כיווני לעוצמתו היחסית של מנוף השפעה, ולא כאומדן לכלל האוכלוסייה, והיא בולטת במיוחד. מכלל המאפיינים שנבחנו, ממד תוצאת הסכסוך היה הדומיננטי ביותר והסביר כמחצית – כ-53 אחוזים – מן השינוי ברמת האהדה. בתוך ממד זה, אפשרות "הסדר של שתי מדינות עם הפלסטינים" הפעיל בפער ניכר את המשיכה החיובית החזקה ביותר, בעוד שהאפשרות "ללא הסכם" הייתה החלשה ביותר.

הסקרים שפורסמו מציגים את רמות התמיכה; ניתוח הקונג'וינט שהוזמן מראה כי בקרב אותם מצביעים שעדיין ניתן להשיב את תמיכתם בישראל, הסדר אמין עם הפלסטינים אינו עוד גורם אחד מני רבים, אלא הרכיב הדומיננטי המסוגל להסיט את עקומת האהדה ממגמת ירידה בחזרה לכיוון חיובי. ממצאים אלה יידונו שוב, בהקשרם האסטרטגי המלא, בסעיף 7.3.

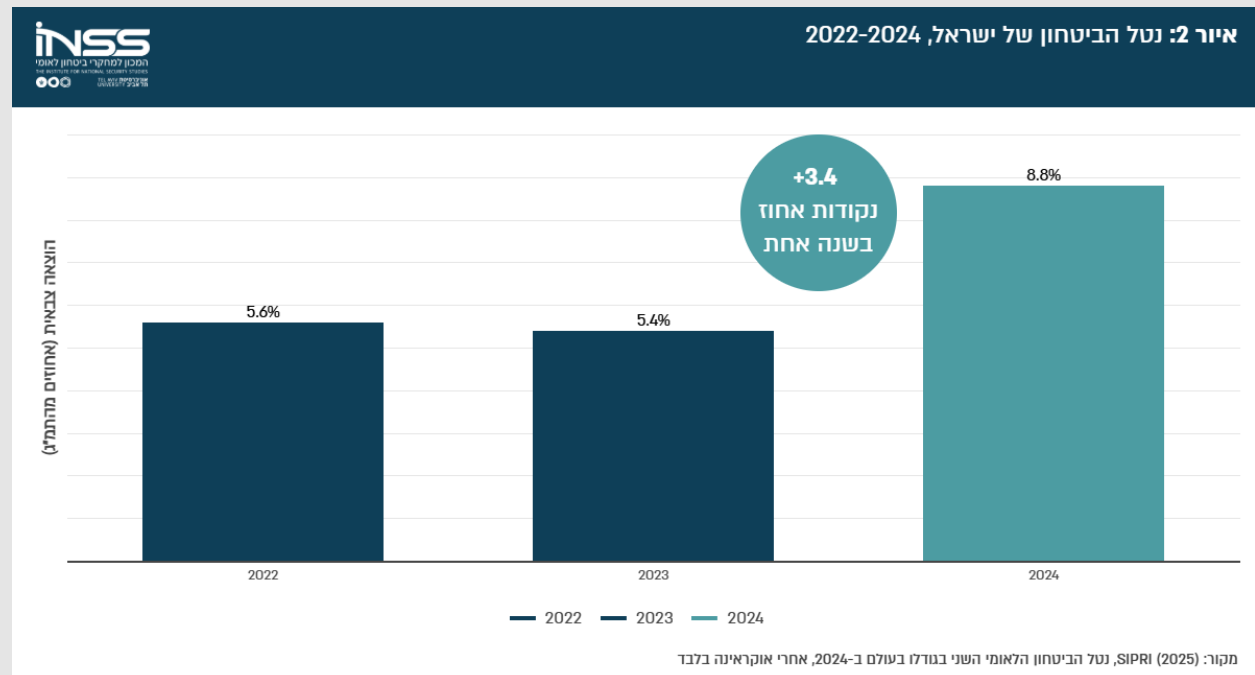
5. המדדים הישראליים

נקודת המוצא האמפירית שלהלן מבוססת על מקורות הניתנים לאימות פומבי ושיטותיהם שקופות: SIPRI, בנק ישראל, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד האוצר, ה-OECD, קרן המטבע הבינלאומית, הבנק העולמי ושלוש סוכנויות דירוג האשראי הבינלאומיות. הנתונים מוצגים כמדדים, לא כפרשנויות. הם מאורגנים בהתאם לשני חלקי המנגנון של קנדי: המחויבויות המתרחבות והבסיס המצטמצם הנדרש לשאתן.

5.1 התרחבות המחויבויות והתגברות הנטל

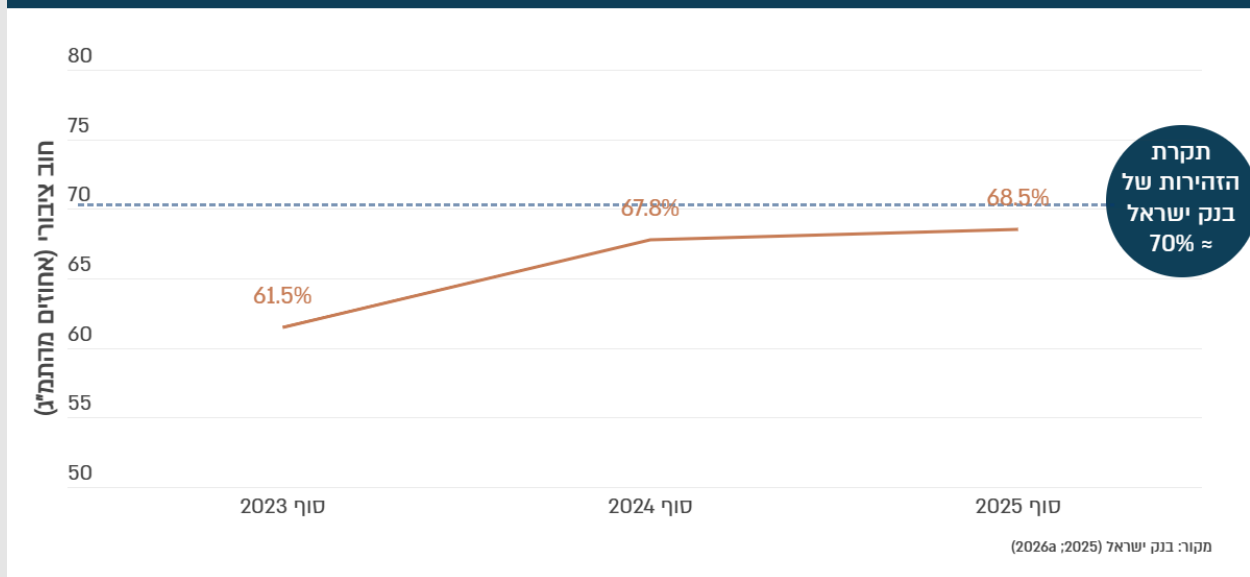
הממד שבו חל השינוי החד ביותר הוא נטל הביטחון עצמו, וראוי להציגו תחילה באופן ברור. לפי נתוני SIPRI, ההוצאה הצבאית של ישראל עמדה על 5.6 אחוזים מן התוצר ב-2022, על 5.4 אחוזים ב-2023 ועל 8.8 אחוזים ב-2024 (SIPRI, 2025). (2025 העלייה בין 2023 ל-2024 – כ-3.4 נקודות אחוז בתוך שנה אחת – הייתה מן העליות השנתיות החדות ביותר בנטל הצבאי שנרשמו בעולם באותה שנה, והציבה את ישראל במקום השני בעולם בשיעור נטל הביטחון הלאומי, אחרי אוקראינה בלבד (SIPRI, 2025)).

זהו הממד הרב־זירתי המופיע בטבלה 1 כשהוא מתורגם למספר: רצועת עזה, לבנון, הגדה המערבית, הציר האיראני והזירות הימיות – כולן ממומנות בעת ובעונה אחת, בקצב שהבסיס הכלכלי הקיים אינו מייצר.

ראוי להסביר מדוע יש לכלול גם את הזירות הימיות ברשימת החזיתות, שכן הן הפחות גלויות מבין החמש. מאז סוף 2023 מנהלת התנועה החות'ית בתימן, המזוהה עם איראן, מערכה מתמשכת נגד כלי שיט העושים את דרכם לישראל או קשורים אליה. מערכה זו אילצה להסיט תנועת ספנות מים סוף וממצר באב אל־מנדב, והטילה על נתיב הסחר הימי העובר בנמל אילת עלות קבועה ומתמשכת. שמירה על חופש השיט – בין אם באמצעות פריסה ימית, הגנה אווירית על נתיבי גישה מרוחקים, הסדרי ליווי במסגרת קואליציה או ספיגת העלויות הנובעות מהסטת נתיבי הסחר ומהתייקרות הביטוח – היא כשלעצמה מחויבות אסטרטגית מתמשכת, המרוחקת גאוגרפית מגבולות ישראל ובלתי מוגבלת בזמן. הזירה הימית נכללת בין החזיתות לא לשם שלמות רטורית, אלא משום שהיא עומדת במבחן המגדיר של המכאניזם של קנדי: זוהי מחויבות הצורכת משאבים, שאי־אפשר לסיימה באופן חד־צדדי ושעל הבסיס היצרני לממנה כל עוד האיום נמשך.

החוב הציבורי עלה במקביל, מ-61.5 אחוזים מן התוצר בסוף 2023 ל-67.8 אחוזים כעבור שנה, ול-68.5 אחוזים עד סוף 2025 (Bank of Israel, 2025; Bank of Israel, 2026a). בכך הוא התקרב לרמה הנמוכה מ-70 אחוזים מן התוצר, שבנק ישראל רואה זה שנים כגבול העליון של התנהלות פיסקלית זהירה (Bank of Israel, 2025).

יתרה מזאת, הנטל אינו מספר חד-פעמי המשולם פעם אחת; הוא מתמשך, ואחד מרכיביו נוגע במישרין למכאניזם של קנדי, משום שהוא מטיל נטל כפול על הבסיס היצרני. גיוס המילואים שהחל באוקטובר 2023 התיר לקרוא לשירות עד 360 אלף אנשי מילואים – הגיוס הגדול מסוגו בתולדות ישראל (Bank of Israel, 2023). משמעות גיוס זה אינה פיסקלית בלבד. לפי הערכה מוקדמת של בנק ישראל, העלות השבועית הכוללת של היעדרויות מעבודה הקשורות למלחמה עמדה על כ-2.3 מיליארד ש"ח – סדר גודל של 6 אחוזים מן התוצר השבועי – כאשר גיוס המילואים היה אחד הרכיבים המרכזיים, לצד סגירת מוסדות חינוך ופינוי יישובים (Bank of Israel, 2023).

שירות מילואים ממושך גורע מן המשק הפרטי, במספרים בלתי-פרופורציונליים, דווקא את קבוצת האוכלוסייה היצרנית בגיל העבודה. כתוצאה מכך, הבסיס היצרני פועל מתחת ליכולתו, גם אם היקף ההוצאה הביטחונית נותר קבוע. זהו נטל המשולם פעמיים: פעם אחת בחשבונות הציבוריים, ופעם נוספת באובדן תפוקה פרטית – כאשר המחויבות האסטרטגית צורכת, במובנו המדויק של קנדי, את המשאבים היצרניים שעליהם היא עצמה נשענת. משום כך, נטל המילואים מופיע בשני צדי הניתוח: כאן, בין המחויבויות המתרחבות, ושוב בסעיף 5.2, בין הכוחות המצמצמים את הבסיס.

בתוך שנה אחת הורידו שלוש סוכנויות הדירוג הגדולות את דירוג האשראי של ישראל בחמישה מהלכי דירוג נפרדים, שהצטברו בסך הכול לשש דרגות דירוג (Fitch Ratings, 2024; Moody's Ratings, 2024; S&P Global Ratings, 2024). מודי'ס הורידה את הדירוג מ-A1 ל-A2 בפברואר 2024, ובצעד חריג בשתי דרגות נוספות ל-Baa1 בספטמבר; S&P הורידה את הדירוג מ-AA- ל-AA+ באפריל ולאחר מכן ל-A באוקטובר; ופיץ' הורידה את הדירוג מ-A+ ל-A באוגוסט. לכל אחד מן המהלכים נלוותה תחזית שלילית.

הורדת דירוג אינה דעה אלא מחיר: היא מייקרת כל שקל שהמדינה לווה, דווקא בשעה שיכולתה לשאת עלות נוספת היא הנמוכה ביותר. במובן זה, היא המקבילה העכשווית לחדלות הפירעון הספרדית ולמשיכת האשראי מדרום אפריקה.

טבלה 2. חמש פעולות דירוג אשראי ריבוני, שישה מדרגים, בתוך שנה אחת (2024)

תאריך	סוכנות	פעולת דירוג	מדרי הורדה מצטברים	תחזית
פברואר 2024	Moody's	A1 → A2	1	שלילית
אפריל 2024	S&P	AA- → A+	2	שלילית
אוגוסט 2024	Fitch	A+ → A	3	שלילית
ספטמבר 2024	Moody's	A2 → Baa1 (2-notch)	5	שלילית
אוקטובר 2024	S&P	A+ → A	6	שלילית

מקורות: Moody's (2024); S&P (2024); Fitch (2024).

5.2 הבסיס המצטמצם

אם המחויבויות מתרחבות, הרי שהבסיס היצרני שממנו יש לממן מצטמצם ב־זמנית בארבעה צירים. ההתכנסות ביניהם — ולא כל אחד מהם בנפרד — היא שמאפיינת את דפוס מתיחת היתר.

דמוגרפיה ומעמדות פטורים. עד 2065 צפויה החברה החרדית להוות כשליש מאוכלוסיית ישראל, לעומת כ-14 אחוזים כיום, ואולם רוב הגברים החרדים עדיין אינם משתתפים לא בשוק העבודה ולא בשירות הצבאי. שיעור ההשתתפות בכוח העבודה בקרב גברים חרדים בקבוצת הגיל הרלוונטית עומד על כ-56 אחוזים, לעומת כ-87 אחוזים בקרב גברים יהודים שאינם חרדים (Taub Center, 2023). אין זו אמירה על קהילה, אלא עניין של חשבון. זהו המקביל המבני ל"מעמדות הפטורים" של קנדי — האצולה והכנסייה בקסטייליה, הנומנקלטורה של מערכת התכנון הסובייטית: קבוצה המבודדת מכוח הסדר פוליטי מן הנטל הנישא בידי יתר החברה. אלא שכאן נוסף היבט מכריע: הפטור אינו תוצר לוואי של ההסדר הפוליטי, אלא רכיב מכונן שלו.

הגדה המערבית כעלות קבועה ומתמשכת. התמיכה בהתנחלויות והעלויות הביטחוניות הרחבות יותר בגדה המערבית מטילות על הבסיס היצרני נטל קבוע ומתמשך. העלות הישירה והצרה, כפי שהיא מתקצבת בפועל, מתונה יחסית: RAND (2015) העריך את ההוצאה הישירה של ממשלת ישראל על ההתנחלויות בכ-1.1 מיליארד דולר בשנה. ואולם, העלות הרחבה יותר גבוהה במידה ניכרת כאשר מביאים בחשבון את הנטל הביטחוני הבלתי מידתי, את השיבושים הכלכליים החוזרים ואת העלויות המדיניות המשפיעות על הון ועל סחר. על בסיס שילוב ההערכות שצינו, הכלכלן איתן ברגלס העריך את ההשפעה המאקרו־כלכלית כקרוב ל-2 אחוזים מן התוצר (Adva Center, 2017), ואילו מסמך מדיניות מ-2015 העריך כי ההשפעה המצטברת של ההתנחלויות, האלימות החוזרת, העלייה בהוצאות הביטחון וסיכון החרמות מגיעה לפחות ל-1.5–2.0 נקודות אחוז מן התוצר בשנה (Report on Palestinian-Israeli Economic Relations, 2015). RAND ציין כי בשנים קודמות הגיעה ההוצאה הקשורה להתנחלויות אף ל-6 אחוזים מן התוצר (RAND, 2015). נתונים אלה שנויים במחלוקת ונשענים על מתודולוגיות שונות, ולכן הם מוצגים כטווח ולא כמספר יחיד. ואולם, גם לנוכח אי־הוודאות, הטענה המבנית נותרת בעינה: מדובר במחויבות אסטרטגית במובנו המדויק של קנדי, שכן היא צורכת משאבים יצרניים במקום לייצרם, ועושה זאת כעלות קבועה שאינה פוחתת גם כאשר הלחימה שוככת.

הנטל הנובע משירות המילואים. כפי שתואר כבר בסעיף 5.1, ראוי לשוב ולהדגיש נקודה זו כאן, משום שהשפעתה העקיפה היא בדיוק צמצום התפוקה האפקטיבית של האוכלוסייה היצרנית.

הגירת האוכלוסייה היצרנית. את היציאה מישראל נכון לקרוא כמגמה ולא כנתון של שנה אחת, תוך התחשבות בהסתייגות מתודולוגית: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אימצה החל מ-2023 הגדרה חדשה להגירה ארוכת טווח, ולכן הסדרה אינה בת־השוואה מלאה לשנים קודמות. לפי המדד הרשמי של הלמ"ס להגירה ארוכת טווח, מאזן ההגירה של ישראלים הפך שלילי במידה חדה: יציאה נטו של 29,759 בני אדם ב-2023 (59,366 מהגרים לטווח ארוך לעומת 29,607 חוזרים) ושל 58,624 ב-2024 (82,774 לעומת 24,150), כאשר הנתונים הזמניים ל-2025 מצביעים על המשך מגמת היציאה נטו (Central Bureau of Statistics, 2025). אומדנים רחבים יותר, הכוללים גם היעדרויות קצרות יותר, גבוהים אף יותר, ובחלקם הוערך מספר היוצאים ביותר מ-138 אלף בתוך שלוש שנים. ואולם, אומדנים אלה מבוססים על הגדרה רחבה מזו של סדרת ההגירה ארוכת הטווח של הלמ"ס, ולכן יש לראות בהם גבול עליון עד ליישוב הפערים.

הרכב היוצאים חשוב יותר מן המספר הכולל. קבוצת העוזבים נוטה להיות צעירה, משכילה ובגיל העבודה, כאשר גיל החציון של המהגר לטווח ארוך בנתוני הלמ"ס האחרונים הוא 32, ומספרם של היוצאים מן המחוזות המרכזיים והיצרניים גבוה באופן בלתי־מידתי. ההשפעה המצטברת ניכרת בנתונים הדמוגרפיים הכוללים, כאשר קצב גידול האוכלוסייה הואט במידה ניכרת ב-2025. המשמעות המבנית ברורה: כל מהגר נוסף הוא עובד יצרני שהמשק מתקשה להרשות לעצמו לאבד. מגזר ההיי־טק, המשמש מנוע הצמיחה היצרנית של ישראל, הוא גם – בשל השתלבותו העמוקה בכלכלה העולמית – המגזר החשוף ביותר הן לעלות ההון והן לאפשרות לעזוב. זהו המקביל הישראלי להגירה המואצת מדרום אפריקה מאז 1976 ולריקון הבסיס היצרני בברית המועצות – תהליך הניכר כבר בשלב מוקדם בנתונים הישראליים.

5.3 התזרים החיצוני המותנה והעברת הנטל פנימה

לראשונה מאז 1973, החל תזרים המשאבים החיצוני להיות מותנה. מזכר ההבנות עם ארצות הברית משנת 2016 מעניק לישראל סיוע ביטחוני אמריקאי בסך 3.8 מיליארד דולר בשנה עד 2028, המורכב מ-3.3 מיליארד דולר במסגרת מימון צבאי ו-0.5 מיליארד דולר לשיתוף פעולה בתחום ההגנה מפני טילים, לצד ההקצבה הנוספת שאושרה באפריל 2024. במונחים דולריים, מדובר עדיין במערכת היחסים הנרחבת ביותר שמקיימת ישראל בתחום זה.

ואולם, התקדים החשוב נקבע במאי 2024, וראוי לפרטו, שכן הוא המקבילה העכשווית להחלטתו של בנק צ'ייס מנהטן לא לחדש את הלוואותיו לדרום-אפריקה. בתחילת מאי 2024 השעתה ארצות הברית משלוח של חימוש אווירי כבד, כפי שאושר בפומבי ב-7-8 במאי. המשלוח כלל כ-1,800 פצצות במשקל 2,000 פאונד (מסוג MK-84) וכ-1,700 פצצות במשקל 500 פאונד (מסוג MK-82) וזאת בשל החשש מפני השימוש בהן ברפיח הצפופה (Press, 2024; Axios, 2024 Associated). ההשעיה בוטלה באופן חלקי בלבד: הפצצות במשקל 500 פאונד, שעוכבו בעיקר משום שנכללו באותו משלוח, שוחררו ומשלוחיהן חודשו ביולי 2024; ואילו הפצצות הגדולות יותר, במשקל 2,000 פאונד, שעמדו במוקד החשש, נותרו מעוכבות ונתונות לבחינה (Reuters, 2024). מבחינת הכמות היה זה אירוע שולי, אך מבחינת משמעותו היה זה אירוע מרכזי. לראשונה זה חצי מאה נקבע תקדים שאי־אפשר לבטלו: אספקת נשק יכולה להיות מותנית בהחלטות מבצעיות. ברמה העקרונית, מערכת היחסים עברה ממצב של אי־התניה למצב של התניה, ומקרי המבחן ההיסטוריים מלמדים כי מעברים כאלה, לאחר שהתרחשו, אינם מתהפכים.

יש כאן נקודה מעודנת וחשובה יותר, המגלמת את הלקח הספרדי במונחי החשבונות בני זמננו. נטען, לעיתים בנימה מרגיעה, כי הסיוע האמריקאי מהווה כיום שיעור קטן יותר מתקציב הביטחון של ישראל מאשר בכל נקודת זמן בעשרים השנים האחרונות. בקריאה נכונה, אין בכך כדי להרגיע; זהו בדיוק אחד מסימניה של מתיחת היתר. חלקו היחסי של הסיוע ירד לא משום שהסיוע פחת, אלא משום שהמכנה הישראלי – תקציב הביטחון – גדל במהירות רבה כל כך. הלחץ לא נמנע, אלא הועבר: מן המאזן החיצוני אל המאזן הפנימי, ממשלמי המיסים האמריקאים אל משלמי המיסים הישראליים. זהו הכסף ממכרות פוטוסי בהיפוך: השפעת חומר ההרדמה מתפוגגת, ורגע ההכרעה שנדחה מתחיל להיפרע בשקלים המגויסים במחיר המשקף דירוג מופחת.

דווקא בנקודה זו יש לתעד תגובה עדכנית ומאלפת מצד הנהגת ישראל עצמה. בדברים שנשא בפני קציני מילואים ב-23 ביוני 2026 הצהיר ראש הממשלה נתניהו כי ישראל "חייבת להחזיק במערכת חימוש עצמאית משלה" וכי "עלינו לייצר את כלי הנשק שלנו בעצמנו". הוא הקדים לכך דברים במאי 2026, אז דיבר על רצונו "לגמול" את ישראל מן הרכיב הכספי של התמיכה הצבאית האמריקאית ולהפחית את התרומה הכספית של ארצות הברית "עד לאפס" (Reuters, 2026). הדחף העומד מאחורי תפיסה זו – להשיב לישראל אוטונומיה אסטרטגית לנוכח בעלת חסות המציבה כעת תנאים – מובן, במיוחד על רקע דבריו האחרונים של סגן נשיא ארצות הברית ואנס, שנדונו בסעיפים 4.1 ו-4.5. ואולם, כאשר בוחנים את ההצעה לאור המסגרת של מאמר זה, היא אינה מקלה את מתיחת היתר, אלא מעמיקה אותה, דווקא בצד החשוף ביותר של המאזן. אותו היגיון חל גם על סוגיית הגבלות האספקה באופן כללי. ככל שמגבלה חיצונית כלשהי מאלצת את ישראל לשכפל בתוך גבולותיה יכולת שבעבר ייבאה, אין מדובר רק בשלילת אמצעי לחימה. המגבלה מגדילה את הנטל, שכן מלוא עלותה של היכולת המשוכפלת מוטל על אותו בסיס מקומי שכבר נושא בעליית ההוצאה הביטחונית. הקמה ושימור של יכולת עצמאית בתחום החימוש הכבד, מיירטי הגנה אווירית מתקדמים ומלוא העומק של ארסנל מודרני אינם עניין של רצון פוליטי בלבד, אלא של עלויות קבועות, היקף וזמן – עלויות המוטלות שוב על הבסיס היצרני המצטמצם, ממומנות באמצעות הלוואות במחיר גבוה יותר בעקבות הורדת הדירוג, בתוך כלכלה שכבר מאבדת חלקים מן האוכלוסייה היצרנית בשל הגירה ואת אנשי המילואים בשל גיוסם.

בנסיבות אלה, השאיפה לעצמאות בתחום החימוש אינה מציאותית בטווח הקרוב מבחינה חשבונאית; וככל שהיא מקודמת, היא מעבירה את הנטל האסטרטגי במישרין אל הבסיס המקומי ואף מגדילה אותו תוך כדי כך. הגבלת אספקה אינה מצמצמת את המחויבות; חתירה לעצמאות מתוך בסיס הנתון כבר ללחץ רק ממירה תלות חיצונית בתלות פנימית כבדה יותר.

5.4 העלייה במחיר ההון: התהוותו של לחץ עתידי

קיים ערוץ נוסף, גלוי פחות מן הסיוע משום שהוא פועל באמצעות שווקים ולא באמצעות הסכמים, והוא המאיים באופן הישיר ביותר על המגזר שבו תלוי עתידה היצרני של ישראל. אפשר לנסח זאת במשפט אחד: המחיר שישראל נדרשת לשלם עבור הון עלה באופן החד ביותר דווקא עבור מיזמים בתחומי ההייטק, התוכנה, הסייבר, הנתונים ומדעי החיים המהווים את מנועו של הבסיס היצרני.

יש להתחיל במדד הריבוי, משום שהוא קובע את רמת הבסיס לכל נכס המתומחר מעליו. ה-CDS של ישראל לחמש שנים – מחיר השוק לביטוח מפני חדלות פירעון של ישראל – עמד לפני אוקטובר 2023 על כ-60 נקודות בסיס; ב-26 באוקטובר 2023, שבועות ספורים לאחר פרוץ המלחמה, הוא זינק לשיא של 144 נקודות בסיס, ועד אוקטובר 2024 הגיע לכ-165 נקודות בסיס (Bank of Israel, 2023; Israel Ministry of Finance, 2025). המרווח בין איגרות חוב ממשלתיות של ישראל, הנקובות בדולרים ולתקופה של עשר שנים, לבין איגרות חוב של ממשלת ארצות הברית התרחב מכ-85 נקודות בסיס לפני המלחמה לכמעט 200 נקודות בסיס עד אוגוסט 2024 (Israel Ministry of Finance, 2025). מרווח ריבוי אינו מושג מופשט; הוא הבסיס שעליו נבנה כל שיעור היוון החשוף המשקף חשיפה לישראל. לכן, כאשר הוא עולה, שיעור התשואה הנדרש מכל מיזם ישראלי עולה עימו באופן אוטומטי. בהתאם לכך, במאגר הנתונים הנפוץ על סיכוני מדינה שערך דמודראן (2026), לישראל מיוחסת פרמיית סיכון מדינה בשיעור 2.07 אחוזים ופרמיית סיכון מנייתית בשיעור 6.30 אחוזים, על בסיס דירוג Baa1 של מודי'ס – תוספות מפורשות לעלות ההון שמממנים מחילים על תזרימי מזומנים ישראליים.

טבלה 3. מדדי פרמיית הסיכון הריבוי של ישראל, תצפיות נבחרות ומתועדות, 2023-2026.

מדד	בסיס טרום המלחמה	לאחר ה-7 באוקטובר 2023	שיא 2024	נורמליזציה 2025-2026	מקור
CDS ריבוי ל-5 שנים	כ-60 נקודות בסיס	שיא של 144 נקודות בסיס (26 באוקטובר 2023)	כ-165 נקודות בסיס (אוקטובר 2024)	כ-88 נקודות בסיס (מארס 2025)	BoI 2023; MoF 2025
מרווח אג"ח ממשל דולרי ל-10 שנים מול UST	כ-85 נקודות בסיס	כ-120 נקודות בסיס (9 באוקטובר 2023)	כמעט 200 נקודות בסיס (אוגוסט 2024)	כ-120 נקודות בסיס (מארס 2025)	משרד האוצר 2025
מרווח הנפקות חדשות מול UST	לא זמין	לא זמין	לא זמין	120/135 נקודות בסיס (5/10 שנים, פברואר 2025); כ-102 נקודות בסיס משוקללות (ינואר 2026)	משרד האוצר 2025; רויטרס/גלובס 2026

ההשפעה על כלכלת ההון-סיכון מתועדת, ולא רק מוסקת. לפי סדרת הנתונים של IVC-LeumiTech, היקף ההון שגייסו חברות טכנולוגיה ישראליות ירד משיא של 25.6 מיליארד דולר ב-2021 ל-14.95 מיליארד דולר ב-2022 ול-6.9 מיליארד דולר ב-2023, לפני התאוששות חלקית ל-9.6 מיליארד דולר ב-2024 ול-11.1 מיליארד דולר ב-2025 (IVC-LeumiTech, 2025; Israel Innovation Authority, 2025). הנתונים של גופי המעקב שונים זה מזה, והפער עצמו מלמד רבות: Start-Up Nation Central, האומד גם סבבי גיוס שלא פורסמו או לא דווחו, מציג סכומים גבוהים במידה ניכרת, בסדר גודל של 12.2 מיליארד דולר ב-2024 וכ-15.6 מיליארד דולר ב-2025 (Start-Up Nation Central, 2026). שתי סדרות הנתונים אינן סותרות זו את זו; הן מבוססות על שיטות מדידה שונות, ולכן שתיהן מובאות כאן, במקום לבחור באחת מהן ללא הסבר.

הרכב הגיוסים מציג תמונה חדה יותר. היקף ההון שגויס בסבבי ענק ירד בכ-80 אחוזים במחצית הראשונה של 2023 לעומת התקופה המקבילה ב-2022 (IVC, via TechCrunch, 2023); שיעור סבבי הגיוס שבוצעו לפי שווי נמוך מן הסבב הקודם

עלה לכמעט חמישית מכלל הסבבים ב-2023, ואילו שיעור הסבבים שבוצעו לפי שווי זהה או נמוך הגיע לכ-35 אחוזים (S Cube and Meitar, via Calcalist, 2024); בנוסף, הנתון המובהק ביותר ביחס לטענה בדבר עלות ההון הוא הצטמצמות אוכלוסיית ספקי ההון. מספר גופי ההשקעה הזרים שהיו פעילים במיזמים ישראליים ירד מ-761 ב-2021 ל-406 ברבעון הראשון של 2024 (RISE Institute, via Calcalist, 2024).

משקיעי צמיחה בולטים הקפיאו את פעילותם או צמצמו אותה. כך, למשל, קרן הצמיחה הישראלית Qumra הצהירה כי לא ביצעה השקעות חדשות ב-2023, אלא הסתפקה בתמיכה בחברות הפורטפוליו שלה (Qumra, via Calcalist, 2024). במקביל, הנסיגה הרחבה ב-2023 של קרנות קרוסאובר גדולות, דוגמת Tiger Global, מתועדת היטב ברמה העולמית.

המשקיעים שנותרו החלו לתמחר את הסיכון במפורש. סקר ענפי בקרב משקיעים זרים מצא כי הם אינם בטוחים ש"פרמיית הסיכון הגבוהה הכרוכה בהשקעה בישראל" מקבלת ביטוי הולם ברמות השווי המקובלות (Deloitte&Startup Snapshot, 2024). בנק ישראל עצמו ייחס את הירידה בשווי המניות ל"הערכת הסיכון המוגברת של השוק" (Bank of Israel, 2024).

זהו ביטוי מוחשי להתהוות ההשלכה הדרום-אפריקאית שנדונה בסעיף 4.2: לא מנוסה כוללת של הון, אלא תמחור מחדש מתמשך, פחות ספקי הון, דרישות גבוהות יותר ופרמיה גאופוליטית המתווספת בהדרגה לשיעור ההיוון של המגזר שישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לייקר את מימונו.

טבלה 4. הון שגויס על ידי חברות הייטק ישראליות,

2021-2025 (שני גופי מעקב). *במיליארדי דולרים

שנה	IVC-LeumiTech (מדווח)	Start-Up Nation Central (מוערך)	הערה
2021	25.6\$	כ-27\$	שיא היסטורי
2022	14.95\$	כ-15.5\$	
2023	6.9\$ (392 סבבים)	כ-10\$	קריסת מנה-סבבים; עלייה בסבבי הנחתה (down-rounds)
2024	9.6\$	מדווח: 10.6\$ / מוערך: 12.2\$	SNC כולל סבבים שלא דווחו
2025	11\$	15.6\$ / JNS: 16.7\$ / רויטרס: 15.6\$	צוין פער בין גופי המעקב

נדרשות כאן שתי הסתייגויות, ושתיהן מחזקות את הטענות ולא מרככות אותן. ראשית, המרווחים הריבוניים חזרו בחלקם לרמות נורמליות מאז השיא שנרשם ב-2024: מרווח ה-CDS לחמש שנים ירד חזרה לכ-88 נקודות בסיס עד מרץ 2025, ותמחור ההנפקות החדשות השתפר לאורך 2025 ולתוך 2026. בהנפקת האג"ח הדולרית בינואר 2026 נקבע מרווח משוקלל של כ-102 נקודות בסיס מעל אג"ח ממשלת ארצות הברית, קרוב לרמות שלפני המלחמה (Israel Ministry of Finance, 2025; Reuters, 2026; Globes, 2026). (CDS, 2025; Reuters, 2026; Globes, 2026) עובדות אלה מאשרות כי ערוץ זה רגיש להתפתחות העימות ולא נפגע לצמיתות, ולכן הוא עשוי להגיב לכיול מחדש שעליו ממליץ מאמר זה.

שנית, וחשוב יותר, הנתונים המרכזיים של המשק הישראלי עדיין נראים חזקים, אך דווקא עוצמה זו מחייבת ערנות רבה במיוחד. המשק הוכיח עמידות; שוק המניות התאושש; והשקל הפגין חוזקה ניכרת. אולם נתונים מצרפיים אלה מסתירים יותר מאשר מפריכים את האתגר המבני לצמיחה העתידית. חוזקו של השקל, בפרט, נובע פחות מעוצמה יצרנית בסיסית ויותר מתזרימים טכניים. מכירות נטו גדולות וחוזרות של מט"ח בידי משקיעים מוסדיים ישראליים – קרנות פנסיה, קופות גמל וחברות ביטוח – שנועדו לגדר את חשיפת המטבע של תיקי מניות בחו"ל שגדלו משמעותית, הסתכמו בכ-13.2 מיליארד דולר ברבעון הרביעי של 2025 בלבד ובכ-20 מיליארד דולר לאורך 2025 כולה (Bank of Israel, 2026b; Bank of Israel, 2025b). על רקע שיפור בפרמיית הסיכון והיחלשות כללית של הדולר (Bank of Israel, 2025).

גם פעילותם של תושבי חוץ הייתה נרחבת, כאשר חלקם במסחר מול מערכת הבנקאות המקומית עלה לכ-41.5 אחוזים עד סוף 2025 – היקף העולה בקנה אחד עם פוזיציות ממונפות משמעותיות. עם זאת, נתוני התזרימים של בנק ישראל עצמו מראים באותו רבעון תושבי חוץ כרוכשי נטו של מט"ח, ולכן נכון לראות בפעילות מסוג carry גורם אפשרי, ולא סיבה מרכזית מתועדת (Bank of Israel, 2026b). מטבע חזק הנובע מתזרימי גידור אינו שקול למטבע חזק הנובע מהתרחבות הבסיס היצרני; ונתון צמיחה כולל הנשען על מגזר טכנולוגיה שעלות ההון שלו עולה בהדרגה הוא בדיוק מסוג הנתונים המרגיעים שלפי התייעוד ההיסטורי שנדון במאמר זה מסתירים את רגע ההכרעה במקום לבטלו.

לבסוף, גם עמדותיהן של בעלות הברית – המקבילה בת זמננו למתכת הכסף ולרנטות הנפט – השתנו בחדות. כפי שהוצג בסעיף 4.5, רוב האמריקאים מחזיקים כיום בעמדה שלילית כלפי ישראל וכלפי ממשלתה, תוך העמקת הפערים המפלגתיים והדוריים (Pew Research Center, 2025; Gallup, 2025). שחיקה זו אינה טענה נפרדת; זהו אותו מגננון של מתיחת יתר, כפי שהוא מופיע תחילה בצורתו הרכה והמוקדמת ביותר – בדעת הקהל – לפני שהוא מתקשה, כפי שאירע בדרום אפריקה, ומתגלם במחיר ההון ובתנאים המוטלים על האספקה.

5.5 הדפוס

כאשר ממפים את הממצאים אל מול טבלה 1, הדפוס חד־משמעי במבנהו, גם אם תוצאתו עדיין פתוחה: מחויבות רב־זירתית מתרחבת; בסיס המצטמצם ב־זמנית בארבעה צירים; קבוצות פטורות שהפטור שלהן הוא הבסיס ליכולת הקואליציה להתקיים; תזרים חיצוני שהפך למותנה ושכבר העביר את הלחץ אל הזירה הפנימית; עלייה במחיר ההון הפוגעת בעוצמה הרבה ביותר דווקא במגזר היצרני ביותר; שחיקה במאגר ההון הפוליטי בקרב בעלות הברית; טריגר פיננסי שכבר הופעל; ומערכת פוליטית שאינה מסוגלת מבחינה מבנית – ואולי אף אינה מוכנה מבחינה מבנית להכיר בכך שאינה מסוגלת – לחלק מחדש את הנטל. זהו דפוס מתיחת היתר בשלביו המוקדמים.

דפוס זה מחייב את ההבחנה שעליה נשענת ההערכה כולה: בין היותה של ישראל חזקה לבין היותה בטוחה. עוצמה היא היכולת להקרין כוח; ביטחון הוא היכולת לקיים את העוצמה הזאת לאורך זמן, מבלי לשחוק עד תום את העתודות הכלכליות, החברתיות והמוסריות שעליהן היא נשענת. ספרד הייתה חזקה ב-1600 אך בלתי בטוחה לכל אורך שקיעתה; לברית המועצות היה יותר כלי נשק מכל מדינה אחרת בעולם, והיא התפרקה מבלי שנורתה ירייה אחת מעבר לגבולה. עוצמה הנשענת על בסיס שאינו בר־קיימא היא שברירית, ודברים שבריריים נשברים בפתאומיות – ולעולם לא ברגע שאותו בוחרים.

6. התנאים לתיקון מרצון

אם התסמונת היא מבנית, התגובה לה אינה יכולה להיות ייאוש, משום שהמסגרת עצמה ממקמת את המשתנה המכריע ביכולת הפעולה. מן ההשוואה בין מקרי המבחן עולים שישה תנאים מוקדמים הקובעים אם ניתן לבצע תיקון מרצון, והם חופפים במישרין לממדים המוצגים בטבלה 1.

הראשון הוא הכרה אנליטית: הקהילה האסטרטגית הישראלית – ובה המכון למחקרי ביטחון לאומי ומחלקת המחקר של בנק ישראל – חייבת להציג את המסלול במונחים שמקבלי ההחלטות יכולים לפעול על פיהם. כפי שמזהיר המקרה הסובייטי, יש לעשות זאת באופן כולל ומאוחד, שמערכת הנוטה שלא לחבר את הנתונים לכדי תמונה שלמה לא תוכל פשוט שלא לראותה.

השני הוא האריתמטיקה הקואליציונית: הקואליציה הנוכחית בישראל אינה יכולה לחלק מחדש את הנטל, משום שעצם יכולתה להתקיים תלויה בפטורים שהם חלק מן הבעיה. לכן שינוי בהרכב הקואליציוני הוא תנאי מוקדם, ועיתויו הוא האילוץ המכריע. כמובן, הבחירות הכלליות שיערכו במחצית השנייה של 2026 עשויות ליצור אפשרות להתמודד עם אתגר זה.

השלישי הוא עמדת בעלות הברית: התיקון מחייב נותנת חסות חיצונית הנוטה לתגמל שינויים ולא להעניש עליהם.

הרביעי הוא העיתוי הכלכלי: קל הרבה יותר לבצע כיול מחדש מעמדת חוזק בדירוג השקעה, כאשר עלות ההון עדיין בת־השגה, מאשר מתוך משבר.

החמישי הוא זמינותם של שותפים אזוריים: תיקון בר־קיימא מחייב שותפים שיהיו מוכנים להחליף, ברכיבים מסוימים של הארכיטקטורה הביטחונית, ערבויות חיצוניות שנחלשו.

השישי הוא לגיטימציה ציבורית: אי־אפשר לכפות תיקון על ציבור בוחרים שאינו מוכן לקבלו. לכן יש למסגר את הכיול מחדש כמהלך המעניק עדיפות לביטחון, ולא כמהלך המונע מוויתורים, שכן מסגור כזה הוא תנאי מוקדם לעצם הרפורמה הקואליציונית הנדרשת. ואולם, ניתוח לבדו אינו יכול לבנות את הקואליציה הזאת. ציבור הבוחרים שאותו יש לשכנע הוא כזה שזיכרונו הקרוב נשלט בידי טראומה, ושעל רקע זה פחדיו אינם פרנויה אלא זיכרון.

7. כיוון הכיול מחדש

המשמעות אינה נסיגה, אלא מעבר של ישראל ממדינה הנדרשת לאכוף כל תוצאה באופן חד-צדדי למדינה המשתלבת בארכיטקטורה אזורית החולקת עימה את הנטל. בהתאם למטרתו האנליטית של מאמר זה, אפשר להציג את הכיוון בתמצית, ולא כתוכנית פעולה. הוא כולל שלושה רכיבים התלויים זה בזה.

ראשית, הסדרה בחזית הצפונית באמצעות הסכם בין המעצמות הרלוונטיות, במקום אכיפה חד-צדדית בלתי-מוגבלת בדרום לבנון, שבהיעדר מצב סיום מדיני אינה אלא שחיקה המתחזה לנחישות.

שנית, בלימת איראן במסגרת ביטחונית אזורית מורחבת, הנשענת על התשתית המוסדית של 'הסכמי אברהם', כך שהיריב המרכזי ירוסן במאמץ משותף וישראל לא תתמודד עמו לבדה.

שלישית – וכאן הראשה המאפשרת את מימוש שני הרכיבים האחרים – אופק אמין להגדרה עצמית פלסטינית. שלושת הרכיבים תלויים זה בזה: אי-אפשר להסדיר את הצפון כל עוד הגדה המערבית בוערת; אי-אפשר לבלום את איראן כאשר השותפים הנחוצים לכך מנוכרים; ואי-אפשר לבקש משותפות אזוריות לחלוק בנטל כל עוד נחסמת האפשרות להתקדם בסוגיה שעליה הן מתעקשות.

עם זאת, יש להכיר בכך שסבב העימות האחרון עם איראן וההתלקחות המחודשת מול חזבאללה אינם מבשרים טובות לסוג זה של שיתוף פעולה אזורי. עדיין לא ברור האם הפסקת האש השוררת כעת עם איראן, וכל הסכם עתידי, יסייעו לסוג זה של כיול מחדש. אף על פי כן, זהו הכיוון שיש להתקדם בו.

7.1 מסגור מחדש של העסקה

כדי שכל אחד מן הצעדים הללו יהפוך לאפשרי מבחינה פוליטית נדרשים שני שינויים, ושניהם נובעים ישירות מהניתוח ולא משיקולים רגשיים.

הראשון נוגע לטיבה של העסקה. במשך חצי מאה נוסח כמעט כל הסדר מוצע עם הפלסטינים באותה שפה החותרת תחת עצמה: שפת הפשרה הכואבת. העסקה הוצגה תמיד כדבר שישראלים, ובייחוד ישראלים יהודים, נדרשים לסבול: למסור שטח, לשאת בסיכון, להשלים עם ויתורים – בתמורה להבטחה לשלום, שמימושה תלוי בצד האחר. במסגרת זו, השלום הוא התמורה; הכאב הוא המחיר; והמחיר נופל כולו על צד אחד.

מסגור זה היה תמיד כושל, לא משום שלעולם אין צורך בפשרה, אלא משום ששום אומה – ובוודאי לא אומה שחוותה טראומה – לא תצביע במודע בעד הסבת כאב לעצמה על סמך רצונו הטוב של יריב. שפה של סבל עצמי מרצון אינה יכולה ליצור רוב פנימי, והיא אכן לא יצרה רוב כזה. במקום זאת, היא העניקה למתנגדי ההסדר את הטיעון החזק ביותר שלהם, ואפשרה להם להציג כל יוזמה כחורבן שישראל בוחרת להמיט על עצמה.

המונח "שטחים תמורת שלום" הוא התמצית המזוקקת של אותה טעות – ויתור הנכפה מתוך חולשה, מתן שטח בתמורה להבטחה לרצון טוב – ויש לזנוח אותו, משום שהוא גם שגוי מבחינה אסטרטגית וגם הרסני מבחינה פוליטית. כיול מחדש מתוך עוצמה אינו ויתור; הוא השימוש בעל התשואה הגבוהה יותר בעמדה חזקה, כל עוד היא עדיין חזקה.

כאשר הוא ממוסגר נכון, אופק אמין להגדרה עצמית פלסטינית אינו פצע שישראל מסכימה לשאת, אלא תנאי אסטרטגי מוקדם, המאפשר שותפות אזורית, בולם את השחיקה במעמדה הבינלאומי, מקל על הבסיס המצטמצם לשאת בעלות קבועה ומתמשכת ומפחית את עלות ההון שהסעיף הקודם הראה את עלייתה. אין זו החלפת כאב בשלום; זהו הנתיב הזול יותר לביטחון, הנבחר מתוך עוצמה ולא נכפה מתוך משבר.

במונחים הפשוטים ביותר, זו העסקה שמדינה חזקה עושה מתוך עוצמה כדי להישאר חזקה; ומדינה אינה מוגדרת לפי הקלפים שחולקו לה, אלא לפי האופן שבו היא בוחרת לשחק את המשחק.

7.2 התמודדות עם הפחד

שינוי המסגור השני נוגע לפחד, וזהו היבט שהניתוח אינו יכול להירתע ממנו, משום שכיול מחדש שאינו מתמודד עם המדינה כפי שהיא קיימת בפועל אינו אסטרטגיה אלא משאלת לב. ההסתייגות הישראלית מעצם הדיון באפשרויות אלה אינה טיפשוט ואינה תמימות; זוהי תגובה רציונלית של ציבור שקבר את מתיו, ישב עם ילדיו במקלטים, וראה כיצד מדיניות ניהול הסכסוך כשלה באופן קטסטרופלי. על רקע ניסיון זה, הפחד הוא זיכרון. המענה לפחד זה אינו קריאה לתת אמון ברצונו הטוב של השכן – קריאה שראויה להיכשל ואכן תיכשל. המענה הוא ארכיטקטורה. שלום בטוח אינו אמון; הוא ארכיטקטורה: מאומתת, נאכפת ומגובה.

אופק פלסטיני שיהיה אמין בעיני ציבור ישראלי שחוזה טראומה הוא כזה שהערביות הביטחוניות שלו מגובות במפורש ביד השותפות האזוריות – ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים וירדן – שהאינטרסים האסטרטגיים שלהן עולים כיום בקנה אחד עם מניעת התחדשותם של שלוחי הציר האיראני באותו שטח. החשש שהמשלה הבאה ברמאללה או ברצועת עזה תהפוך לחמאס הבא הוא חשש רציונלי, והמענה לו אינו רצון טוב אלא ארכיטקטורה שהופכת תוצאה אחרת לחלופה הזולה יותר עבור כל גורם חיצוני שעמדתו חשובה. לא רצון טוב. ארכיטקטורה.

7.3 האירוניה האסטרטגית והאתגר הפוליטי שהיא מציבה

נותרה תובנה אחרונה ולא נוחה, והיא מחדדת את התמונה כולה לכדי פרדוקס שהניתוח אינו יכול להשמיט. בפוליטיקה הפנימית בישראל, התמיכה באופק של שתי מדינות לא רק פחתה אלא כמעט קרסה: חלון השיח זז במידה כזו שכיום קל יותר לשר לתמוך ב"הגירה מרצון" מאשר למנהיג אופוזיציה לטעון ששלום בטוח משרת את האינטרס האסטרטגי של ישראל. ואולם, בזירה החיצונית – דווקא במאגר האהדה של בעלות הברית, שמאמר זה מזהה כ"מתכת הכסף" ההולכת ואוזלת של מעמדה האסטרטגי של ישראל – התמונה הפוכה לחלוטין. שם, תנועה אמינה לעבר פתרון של שתי מדינות נותרה הכלי החזק ביותר העומד לרשות ישראל לבלימת הירידה באהדה ובהשבת בעלי ברית והון כאחד.

הנתונים שפורסמו, שהוצגו בסעיף 4.5, מבססים את הפרדוקס; המחקר שהוזמן בידי המחבר מסביר אותו. מצד אחד, סדרות הנתונים המרכזיות מתעדות כעת שתי מגמות הנעות בכיוונים מנוגדים ובמהירות. גם כאשר רוב האמריקאים – כ-55 אחוזים ב-2025, ובהם כשלושה רבעים מן הדמוקרטים – תומכים במדינה פלסטינית לצד ישראל (Gallup, 2025), שיעור האהדה לישראל עצמה ירד ל-37 אחוזים, כאשר 60 אחוזים מביעים כיום עמדה שלילית כלפיה, ובמפנה המבני המכריע – רוב המבוגרים מתחת לגיל 50 בשתי המפלגות מדרגים את ישראל באופן שלילי (Pew Research Center, 2026). כאשר בוחנים אותם בנפרד, אלה רק שני נתונים המוצבים זה לצד זה בחוסר נוחות. מה שמחבר ביניהם הוא ראייה ישירה ליכולת השפעה.

ניתוח הקונג'וינט שהזמין המחבר, אשר כוון במפורש אל פלח דעת הקהל האמריקאי ה"בר־השבה" – מי שעמדתם כלפי ישראל הורעה בשנה האחרונה אך עדיין פתוחה לשינוי – מאתר במדויק את המנגנון. מכל המאפיינים שנבחנו, ממד תוצאת הסכסוך הוא הדומיננטי ביותר, והוא מסביר כמחצית – כ-53 אחוזים – מן השינוי באהדה. בתוך ממד זה, הסדר אמין של שתי מדינות עם הפלסטינים יוצר בפער ניכר את המשיכה החיובית החזקה ביותר, בעוד שהיעדר הסכם הוא החלופה החלשה ביותר (סקר שהוזמן בידי המחבר, 2026). הסקרים שפורסמו מציגים את הרמות, וכן את המהירות וההיקף של הירידה; ניתוח הקונג'וינט שהוזמן מראה כי בקרב אותם מצביעים שישראל עדיין יכולה להשיב את תמיכתם, הסדר עם הפלסטינים אינו גורם אחד מני רבים אלא הרכיב הדומיננטי המסוגל לשנות את כיוון המגמה מירידה בחזרה לעבר אהדה.

הדחיפות מתעצמת בשל הממד הדמוגרפי: הדור שבו האהדה לישראל קורסת באופן החד ביותר – בני פחות מ-50 בשתי המפלגות – הוא זה שירכיב את ציבור הבוחרים האמריקאי ויקבע את ערך מעמדה של ישראל בעשורים שידרשו את הכיול מחדש המתואר כאן.

האירוניה אפוא מדויקת, והיא מבנית ולא רטורית: הכלי שהפוליטיקה הפנימית בישראל כמעט זנחה לחלוטין הוא בדיוק זה שהסביבה החיצונית – הסביבה המתמחרת את חובה של ישראל, מספקת לה חימוש ומגבה את מעמדה – מתגמלת יותר מכול. אולם הצבעה על האירוניה אינה שקולה לפתרונה, ויושר אינטלקטואלי מחייב להציג גם את האתגר הפוליטי שהיא מציבה. יכולת ההשפעה קיימת בחוץ; זכות הווטו נמצאת בבית. ממשלה אינה יכולה לעשות שימוש בכלי שהציבור שלה שוכנע לראות בו בגידה, והספקנות של הציבור הישראלי, כפי שמודגש בסעיף 7.2, אינה בלתי־רציונלית אלא נרכשה מניסיון.

לכן המשימה אינה להטיף לציבור הזה ואף לא לקוות שפחדו ייעלם, אלא לשנות את האופן שבו מובנת העסקה: למסגר אופק פלסטיני, במונחים של הפוליטיקה הפנימית בישראל, לא כוויתור שנכפה מתוך חולשה ולא ככאב הנישא מרצון, אלא כארכיטקטורה – מאומתת, נאכפת ומגובה בידי מעצמות אזוריות שהאינטרסים שלהן עולים בקנה אחד עם אלה של ישראל – אשר נותנת בעת ובעונה אחת מענה לפחד ומשיבה את "מתכת הכסף". שינוי המסגור הזה הוא התנאי המוקדם ההופך את יכולת ההשפעה החיצונית לניתנת למימוש. בסופו של דבר, זוהי בעיה של שכנוע עוד לפני שהיא בעיה של מדיניות; אך יש לה פתרון – יותר מכפי שהאריתמטיקה של מתיחת יתר מאפשרת בדרך כלל.

8. סיכום: מרחב פעולה במסגרת אריתמטית

המסגרת של קנדי, כאשר מיישמים אותה בזירות הראויה, אינה חוזת את קריסתה של ישראל; היא מזהה תסמונת מבנית שסימניה המוקדמים כבר ניכרים, ושחלון ההזדמנויות לתיקונה נוטה, על פי הניסיון ההיסטורי, להיסגר מהר יותר מכפי שמקבלי ההחלטות סבורים – ומהר עוד יותר כאשר המערכת הפוליטית בנויה באופן שאינו מאפשר לה לראות את אותם נתונים עצמם שהיו אמורים להזהיר אותה. לפיכך, המשתנה המכריע אינו העוצמה כשלעצמה אלא היכולת לקיים את העוצמה לאורך זמן; והבחירה המכרעת היא האם לבצע את התיקון מרצון ומתוך עוצמה, או להניח למשבר לכפות אותו בתנאים שכבר אינם ניתנים לשליטה.

קל היה להציג כל זאת כבלתי־אפשרי, ולכן ראוי לסיים בתקדים אחר – כזה שאינו שייך לספרד, לרוסיה או למדינת הולדתו של המחבר, אלא לישראל עצמה. ב-1973 רובם המכריע של הישראלים הטילו ספק בכך שלמצרים יש עניין כלשהו בשלום. עד 1977, לאחר שסאדאת הגיע לירושלים, הרוב הזה השתנה מן היסוד. ב-1979 נחתם הסכם שלום שהחזיק מעמד בכל הסערות שבאו לאחר מכן. מה שנראה בלתי־נתפס הפך בתוך שנים מעטות לבלתי־נמנע – לא משום שהיה קל, ולא משום שהסכנות היו דמיוניות, אלא משום שמנהיגים מצאו את האומץ לפעול מתוך עוצמה במקום להמתין לאסון.

זו הנקודה שבה החשבון מפנה מקום ליכולת פעולה. כאמור, מדינה אינה מוגדרת לפי הקלפים שחולקו לה, אלא לפי האופן שבו היא בוחרת לשחק את המשחק. החשבון של מתיחת יתר אינו סלחני כלפי מי שממתינים; אך חלון ההזדמנויות טרם נסגר, והבחירה עדיין נתונה בידי ישראל.

הערה

ממצאי ניתוח הקונג'וינט המובאים כאן מבוססים על סקר שהזמין המחבר: סקר מייצג ברמה הארצית של מצביעים רשומים בארצות הברית ($n = 3,001$; נערך בין 29 במאי ל-2 ביוני 2026). הסקר אינו מיועד לפרסום, והוא מובא כאן כאינדיקציה לכיוון ולעוצמה היחסית של יכולת ההשפעה בקרב מצביעים "מתנדנדים" שניתן עדיין להשיב את תמיכתם – המוגדרים כמי שעמדתם כלפי ישראל הורעה במהלך השנה שקדמה לסקר, אך הם עדיין פתוחים לשינוי – ולא כאומדן ברמת כלל האוכלוסייה. סדרות הנתונים שפורסמו על ידי Pew ו-Gallup מצוטטות בנפרד לצורך הצגת רמות הבסיס; סקרים אלה מודדים בנפרד עמדות כלפי פתרון שתי המדינות ואת מידת האהדה לישראל, ואינם מציגים כשלעצמם קשר מותנה ישיר בין השניים.

הפניות

Åslund, A. (2007). Russia's capitalist revolution: Why market reform succeeded and democracy failed. Peterson Institute for International Economics.

Adva Center. (2017). The occupation: Who pays the price? Adva Center.

Associated Press. (2024, May 8). US paused a shipment of bombs to Israel last week over Rafah concerns. AP News.

Axios. (2024, May 8). US paused ammunition shipment to Israel over Rafah concerns. Axios.

Bank of Israel. (2023). The economic costs of the "Swords of Iron" war: Initial estimates [Research Department special analysis, 9 November]. Bank of Israel.

Bank of Israel. (2024). Financial stability report, first half of 2024. Bank of Israel. <https://www.boi.org.il>

Bank of Israel. (2025). Annual report 2024. Bank of Israel. <https://www.boi.org.il>

Bank of Israel. (2025b). Statistical bulletin 2025 [press release]. Bank of Israel. <https://www.boi.org.il>

Bank of Israel. (2026a). Annual report 2025. Bank of Israel. <https://www.boi.org.il>

Bank of Israel. (2026b). Israel's foreign currency market in the fourth quarter of 2025 [press release, 2 February]. Bank of Israel. <https://www.boi.org.il>

Calcalist (CTech). (2024). Foreign investment activity in Israeli technology [reporting RISE Institute]; Down-round and flat-round analysis [reporting S Cube/IBI and Meitar]; Qumra interview. Calcalist. <https://www.calcalistech.com>

Central Bureau of Statistics. (2025). International migration of Israelis [statistical tables, 2023–2025]. State of Israel. <https://www.cbs.gov.il>

Damodaran, A. (2026). Country default spreads and risk premiums [Dataset, January 2026]. Stern School of Business, New York University. <https://people.stern.nyu.edu/adamodar>

Deloitte & Startup Snapshot. (2024). The state of the Israeli startup ecosystem 2024: The investor perspective. Deloitte.

Drelichman, M., & Voth, H.-J. (2014). Lending to the borrower from hell: Debt, taxes, and default in the age of Philip II. Princeton University Press.

Egypt Independent. (2026, June 23). Israel must have arms independence, Netanyahu says as US military aid expiring in 2028. Egypt Independent. <https://www.egyptindependent.com>

Fitch Ratings. (2024, August 12). Fitch downgrades Israel to 'A'; outlook negative. Fitch Ratings.

Gallup. (2025). Americans' views of Israel and an independent Palestinian state. Gallup. <https://news.gallup.com>

Globes. (2026, January 7). Israel raises \$6b debt at improved spreads. Globes. <https://en.globes.co.il>

Globes. (2026, May 4). Institutions' hedging changes lie behind shekel's strength. Globes. <https://en.globes.co.il>

The Guardian. (2024, July 10). Biden resumes sending bombs to Israel after earlier pause. The Guardian. <https://www.theguardian.com>

Israel Innovation Authority. (2025). Innovation report 2025. State of Israel. <https://innovationisrael.org.il>

Israel Ministry of Finance. (2025). Annual debt report 2024. Government Debt Management Unit, Accountant General. <https://www.gov.il>

IVC–LeumiTech. (2022–2026). Israeli tech review (annual and quarterly) [as reported]. IVC Research Center. <https://www.ivc-online.com>

Kennedy, P. (1987). The rise and fall of the great powers: Economic change and military conflict from 1500 to 2000. Random House.

Moody's Ratings. (2024, February 9). Moody's downgrades Israel's ratings to A2, changes outlook to negative. Moody's.

Moody's Ratings. (2024, September 27). Moody's Ratings downgrades Israel's ratings to Baa1, maintains negative outlook. Moody's.

OECD. (2025). OECD economic surveys: Israel 2025. OECD Publishing.

Pew Research Center. (2025, April 8). How Americans view Israel and the Israel– Hamas war at the start of Trump's second term. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org>

Pew Research Center. (2025, October 3). How Americans view the Israel– Hamas conflict two years into the war. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org>

Pew Research Center. (2026, April 7). Negative views of Israel and Netanyahu continue to rise among Americans, especially young people [Survey fielded 23–29 March 2026; n = 3,507]. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org>

RAND Corporation. (2015). The costs of the Israeli–Palestinian conflict (RR740-1). RAND Corporation. <https://www.rand.org>

Report on Palestinian–Israeli economic relations: Trade and economic regime. (2015). [Policy synthesis report].

Reuters. (2024, July 11). US resumes shipment of 500-pound bombs to Israel; 2,000-pound bombs remain on hold. Reuters.

Reuters. (2026, January 7). Israel raises \$6 billion in first international bond offer since ceasefire. Reuters.

Reuters. (2026, May 10). Netanyahu wants to wean Israel off US military support, he tells CBS. Reuters.

Reuters. (2026, June 18). Vance warns Israeli critics over Iran deal: Trump is your only ally [N. Bose & D. Chiacu]. Reuters.

RISE Institute. (2024). Foreign investment activity in Israeli technology [as reported in Calcalist]. RISE Institute.

Rosefielde, S. (1982). False science: Underestimating the Soviet arms buildup. Transaction Books.

S&P Global Ratings. (2024, April 18). Israel long-term rating lowered to 'A+'; outlook negative. S&P Global.

S&P Global Ratings. (2024, October 1). Israel long-term rating lowered to 'A' on heightened geopolitical risk; outlook negative. S&P Global.

Start-Up Nation Central. (2024–2026). Israeli tech ecosystem funding reports [as reported via Reuters, Calcalist and Ynetnews]. Start-Up Nation Central.

Stockholm International Peace Research Institute. (2025). Trends in world military expenditure, 2024 (SIPRI Fact Sheet). SIPRI. <https://www.sipri.org>

Taub Center for Social Policy Studies in Israel. (2023). Israel's tight labour market [Q2 2023 analysis]. Taub Center.

TechCrunch. (2023, July 6). Israeli startups: H1 2023. TechCrunch.

The London Initiative. (2026). Data pack, February 2026. The London Initiative.